

Journal of

Natural science

**No5
2021**

<http://natscience.jspi.uz>

<u>ТАХРИР ХАЙЪАТИ</u>	<u>ТАХРИРИЯТ АЪЗОЛАРИ</u>
<p>Бош муҳаррир – У.О.Худанов т.ф.н., доц.</p> <p>Бош муҳаррир ёрдамчиси-Д.К.Мурадова, PhD, доц.</p> <p>Масъул котиб- Д.К.Мурадова</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Худанов У.О. – ЖДПИ Табиий фанлар факултети декани, т.ф.н., доц.2. Шылова О.А.-д.х.н., профессор Института химии силикатов им. И.В. Гребенщикова Российской академии наук (ИХС РАН)3. Маркевич М.И.-ф.ф.д. проф Белорусия ФА4. Elbert de Josselin de Jong- профессор, Niderlandiya5. Кодиров Т- ТТЕСИ к.ф.д, профессор6. Абдурахмонов Э – СамДУ к.ф.д., профессор7. Сманова З.А,-ЎзМУ к.ф.д., профессор8. Султонов М-ЖДПИ к.ф.д,доц9. Яхшиева З- ЖДПИ к.ф.д, проф.в.б.10. Рахмонкулов У- ЖДПИ б.ф.д., проф.11. Хакимов К – ЖДПИ г.ф.н., доц.12. Азимова Д- ЖДПИ б.ф.н.13. Мавлонов Х- ЖДПИ б.ф.д.,доц14. Юнусова Зебо – ЖДПИ к.ф.н., доц.15. Гудалов М- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (география фанлари бўйича) (PhD)16. Мухаммедов О- ЖДПИ г.ф.н., доц17. Хамраева Н- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология фанлари бўйича) (PhD)18. Рашидова К- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц19. Мурадова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD), доц20. Шарифов Ғ-ЖДПИ кафедра ўқитувчиси
<p>Муассис-Жиззах давлат педагогика институти</p>	
<p>Журнал 4 марта чиқарилади (хар чоракда)</p>	
<p>Журналда чоп этилган маълумотлар аниқлиги ва тўғрилиги учун муаллифлар масъул</p>	
<p>Журналдан кўчириб босилганда манбаа аниқ кўрсатилиши шарт</p>	

Жиззах давлат педагогика институти Табиий фанлар факултети

Табиий фанлар-Journal of Natural Science-электрон журнали

[/http://www.natscience.jspi.uz](http://www.natscience.jspi.uz)

PARRANDACHILIKDA NASLCHILIK ISHLARI

Sindorov Abdumo'min O'rolbek o'gli- o'qituvchi

Mustafaqulova Nargiza Erkin qizi-talaba

Azimov Nodir Qodir o'g'li-talaba

Jizzax davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Parrandachilikda naslchilik ishlari yangi sermahsul parranda qatorlari va krosslari yaratish, borlarini takomillashtirish uchun samarali seleksiya usullaridan foydalanilishi taqozo etadi.

Kalit so'zlar: elita-rekord, elita, I klass, II klass, kross, inkross, bonitirovka klassi, mokiyo;

Tuxum ishlab chiqarishda sanoat galasi bir parranda qatorlari, go'shtdor parrandachilikda esa zotlararo qatorlarni chatishtirish asosida yangi sermahsul krosslar yaratiladi.

Sof zotli urchitishda tanlash va juftlash ishlari bir zot ichida olib boriladi. Juftlashda bir zotga mansub birnecha belgilari bilan ustun erkak va urg'ochi parrandalarni juftlash asosida yangi qatorlar yaratiladi. Shundan keyin bir-biriga monand qatorlarni juftlash natijasida zotning irsiy va mahsuldorlik ko'rsatkichlari yaxshilanadi. Voyaga yetgan parrandalar avlodlarining sifatiga qarab, yosh parrandalar esa onalarining mahsuldorligiga qarab baholanadi.

Parrandachilik xo'jaliklarida galani yangilamaslik, tashqaridan sermahsul parrandalar olib kelinmasligi oxir oqibat qarindosh urchitishga sabab bo'lib avlod mahsuldorlik sifatiga salbiy ta'sir o'tkazadi. Bunga yo'l qo'ymaslik uchun xo'rozlar davriy ravishda almashtirilib turiladi. Ba'zi hollarda qarindosh urchitish o'tkaziladi unda mustahkam tana tuzilishiga ega sermahsul parrandalar juftlanishi natijasida qarindosh qatorlar yaratiladi, shunday qatorlar juftlanishi natijasida olingan krosslar inkross deydilar.

Parrandachilikda chatishtirish ko'pincha zot yaratish uchun (zot yaratish chatishtirishi) va parrandalarning mahsuldorlik ko'rsatkichlarini ko'tarish uchun (sanoat chatishtirish) o'tkaziladi. Asosan parrandachilikda 3 xil chatishtirish qo'llaniladi:

1) Zot yaratish chatishtirishi – bir necha zotlarni chatishtirish asosida ularning asl xususiyatlarini yangi zotda mujassam qilishdan iborat.

2) Qon qo'yish chatishtirishi – zotning alohida belgisini yaxshilash maqsadida ushbu zot mokeyonlari boshqa zot xo'rozlari bilan bir marta juftlanadi. Olingan duragaylar o'z ichida urchitiladi.

3) Qon singdirish chatishtirishi – bir zotning ikkinchi zot bilan tubdan yaxshilashni taqozo etadi. Ko'pincha mahalliy zotlar birnecha bo'g'in davomida

yaxshilovchi zot erkak parrandalari bilan juftlanadi, 3-4 bo'g'inga borib yaxshilovchi zotining qon nisbati ortib borishi natijasida duragay parrandalar sermahsul bo'ladi, ba'zi hollarda ular 'o'z ichida' urchitilish natijasida yangi zotga asos solinadi.

Oziq-ovqat tuxumi va broyler go'shti ishlab chiqarishga ixtisoslashgan xo'jaliklarda to'liq bir-biriga monand qatorlar erkak va urg'ochi parrandalarini juftlash asosida olingan duragay parrandalardan foydalaniladi. Davlat naslchilik zavodlarida yaratilgan qatorlararo duragaylar va qatorlar dastlab tanlov – sinov stansiyalarida sinab ko'riladi. Reprodaktor xo'jaliklarida naslchilik zavodlaridan olgan nasl parrandalarni ko'paytirish, ota-ona parrandalari olish uchun qatorlarni chatishtirish, hamda olingan nasl mahsulotlari bilan ishlab chiqarish korxonalarini ta'minlash bilan hug'ullanadi. Barcha mulk shaklidagi parrandachilik xo'jaliklari naslchilik –reprodaktor xo'jaliklaridan muntazam ravishda inkubatsiya tuxumlari olib turadilar.

Nasldor parrandalar bonitirovka natijasida majmua ko'rsatkilari asosida elita –rekord, elita, birinchi va ikkinchi klasslarga bo'linadi.

Parrandalarni juftlash monand qatorlar erkak va urg'ochi parrandalarini o'rtasida bo'lishi kerak, hamma vaqt ham juftlashlar ijobiy natijalar beravermaydi.

Parrandachilikda yosh nasldor erkak parrandalar 2-3 yoshlik mokiyonlar bilan, yosh nasldor urg'ochi parrandalar esa 2-3 yoshlik nasldor erkak parrandalar bilan juftlanadi.

Parrandachilikda juftlash va urug'lantirish uyada, guruhda amalga oshiriladi.

Uyada juftlash katakdagi mokiyonlarga mos xo'roz berkitilib qo'yiladi. Tuxumbop tovuqlarda xo'roz-mokiyon nisbati 1:15, go'sht-tuxumbop zotlarda 1:10, go'shtbop zotlarda 1:8; o'rdaklarda 1:5-1:8; g'ozlarda 1:3; kurkalarda 1:10-1:15 ga teng bo'lishi lozim. Guruhlab juftlashda yoshi, mahsuldorligi, tana tuzilishi xususiyatlari bo'yicha xillangan mokiyonlar galasiga mos erkak parrandalar tanlanadi.

Qo'lda juftlash yoki urug'lantirish ko'proq ilmiy-tadqiqot institutlarida va tajriba stansiyalarida qo'llanilib juftlash rejasiga binoan har uch kunda xo'roz yoniga qo'yiladi va qochirish natijalari aniq yozib boriladi.

Kurkachilikda ko'prok su'niy urug'lantirish maqsadga muvofiq hisoblanadi, chunki ularning xo'rozlari yirik bo'lib, ba'zan mokiyonlarini jarohatlash hollari ham ro'y beradi, har doim ham tabiiy urug'lantirish ijobiy natijalar beravermaydi.

Ushbu usulni barcha parrandachilik sohalarida va barcha xo'jaliklarda tashkil qilish mumkin. Ortiqcha xo'rozlarni ushlab turish shart emas, bir bosh nasl parranda urug'i bilan 100-150 bosh tovuq, 30-50 bosh kurka, 20-30 bosh g'oz va 10-20 bosh o'rdakni urug'lantirish mumkin.

Parrandachilikda galani takror ishlab chiqarish borasida 1 kunlik jo'jalarni jinsini aniqlash muhim tadbir bo'lib hisoblanadi. Shu nuqtai-nazardan xo'jalik uchun kerakli bo'lmagan parrandalarni o'stirishi shart emas, ya'ni tuxum yo'nalishidagi xo'jaliklarda ushbu tadbir asosida faqat mokiyan jo'jalarni o'stirish imkonini beradi.

Bir kunlikda jo'ja jinsini aniqlash uchun bosh va ko'rsatkich barmoq bilan jo'ja kloakasini yirib ochib, xo'rozchalar kloakasining shilliq yuzasida kichkina bo'rtma bo'ladi. Imkoniyati bor xo'jaliklarda maxsus jihozlar yordamida ham jo'ja jinsi aniqlanadi. Tuxum yo'nalishidagi jo'jalarda ularning jinsi 20-30 kunligida, go'sht - tuxum yo'nalishidagi jo'jalarda 50 kunligida tojining, dum va qanot patlarining rivojlanishiga qarab aniqlanadi. Parrandalar galasining tarkibi turli mahsuldorlik yo'nalishlarida, turli maqsaddagi xo'jaliklarda har xil bo'ladi. Tovar xo'jaliklarda yosh parrandalar 70-100% bo'lganda, naslchilik xo'jaliklarida jo'jalar 20-30% bo'lgani holda, nazorat – nasl guruhi 70-80% ni tashkil qiladi.

Parrandalardan xo'jalikda foydalanish muddatlari ham yo'nalishiga qarab farq qiladi. Nasldor tovuq va xo'rozlarni 2-4 yil, o'rdak va kurkalarni 2-3 yil, g'ozlarda 5-6 yil davomida nasldor tuxum olish mumkin.

Naslchilik fermalarida tuxum hisob-kitobini olib borish uchun nazorat uyalaridan foydalanib, har bir tuxumga uning ma'lumotlari yozib boriladi. Nasllik jo'jalar oyog'iga halqalar taqish yo'li bilan tamg'alanadi. Yakka raqam asosida yosh yoki voyaga yetgan parrandaning mahsuldorlik ko'rsatkichlari zootexnika xo'jaliklarida hujjatlariga yozib boriladi.

Naslchilik parrandachilik xo'jaliklarida nasldor parrandalar har yili bonitirovka qilinib ularning majmua klasslari aniqlanadi. Bonitirovka dastlab galani to'ldirish uchun o'stirishga qoldirilgan yosh parrandalarda, keyin mahsuldor voyaga yetgan parrandalarda o'tkaziladi. Bonitirovka tuxum yo'nalishidagi tovuqlarda 20 va 39 haftalik yoshida o'tkaziladi. Boshqa turdagi parrandalarda ham maxsus yo'l – yo'riqlar asosida amalga oshiriladi. Ushbu yo'riqnoma bonitirovka o'tkazish tartibi, nasl va mahsuldorlik ko'rsatkichlarining eng kam talablari o'z aksini topadi. Olingan ma'lumotlar yo'riqnoma raqamlariga solishtirib bonitirovka klassi aniqlanadi. Tovuqlar, o'rdaklar va kurkalar elita-rekord, elita, I va II klass; g'ozlarda esa elita, I va II klasslarga bo'linadi.

Tuxum yo'nalishida tovuqlar 20 haftaligida onasining 39 va 68 haftaligida mahsuldorlik ko'rsatkichlari, ya'ni tuxumdorligi, tuxumning vazni, tuxumdan jo'ja chiqish nisbati, jo'jalarning saqlanuvchanligi inobatga olinsa, 39 yoki 68 haftaligida esa parranda o'zining mahsuldorligi ko'rsatkichlari asosida kompleks baholanadi.

Har bir naslchilik parrandachilik xo'jalikligida 5-10 yillik naslchilik-seleksiya rejalari tuzilib, uning bajarilishi qat'iy nazorat qilib boriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rustam Qurbonov. PARRANDACHILIK SIRLARI 2013 - 64 b.
2. Z. Murtazoyev. A. Kushakov. A. Aliboyev. Chorvachilik va Parrandachilik asoslari 2013 - 124 b.
3. T. X. Ikromov. Chorvachilik asoslari. Darslik. Toshkent. « Sharq», 2001y
4. Sindorov, A., & Azimov, N. (2020). QORAKO'L ZOTLI QO'Y BIOLOGIYASI . *Журнал естественных наук*, 1(1). извлечено от <https://natscience.jspi.uz/index.php/natscience/article/view/772>
5. Sindorov, A., & Azimov, N. (2020). QO'YLARNI URCHITISH. *Журнал естественных наук*, 1(1). извлечено от <https://natscience.jspi.uz/index.php/natscience/article/view/77>
6. Sindorov Abdumo'min O'rolbek o'gli, Azimov Nodir Qodir o'g'li, & Erkinova Nargiza O'tkir qizi. (2021). QORA MOLLARNING ICHKI TUZILISHI (INTERERI). *Журнал естественных наук*, 1(4). извлечено от <https://natscience.jspi.uz/index.php/natscience/article/view/3174>